

ЗАРАДЖЭННЕ ІНСТЫТУТА МІЖНАРОДНАЙ ПРАВАВОЙ ДАПАМОГІ ПА КРЫМІНАЛЬНЫХ СПРАВАХ У НАЦЫЯНАЛЬНЫМ ЗАКАНАДАЎСТВЕ НА ЗЕМЛЯХ БЕЛАРУСІ

В. І. Самарын

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск, Беларусь

Аналізуецца зараджэнне і развіццё заканадаўства аб міжнароднай прававой дапамозе па крымінальных справах у Беларусі. Вызначана, што асноўнае развіццё інстытута на беларускіх землях пачалося ў XIX ст. Інстытут трансфармуецца ў нацыянальнае заканадаўства, што спрыяе яго прымяненню на аснове прынцыпу ўзаемнасці.

ЗАРОЖДЕНИЕ ИНСТИТУТА МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОВОЙ ПОМОЩИ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ НА ЗЕМЛЯХ БЕЛАРУСИ

В. И. Самарин

Белорусский государственный университет, г. Минск, Беларусь

Анализируется зарождение и развитие законодательства о международной правовой помощи по уголовным делам в Беларуси. Установлено, что основное развитие института на белорусских землях началось в XIX в. Институт трансформируется в национальное законодательство, что способствует его применению на основе принципа взаимности.

FORMATION OF THE INSTITUTION OF INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL MATTERS IN THE NATIONAL LEGISLATION WITHIN THE LANDS OF BELARUS

V. I. Samarin

The Belarusian State University, Minsk, the Republic of Belarus

The origin and the development of legislation on international legal assistance in criminal matters in Belarus are analyzed. It is revealed that the main development of this legal institute within the Belarusian lands began in the XIX century. The institute is being transformed into national legislation, which facilitates its application on the basis of the principle of reciprocity.

Гістарычна інстытут міжнароднай прававой дапамогі з'явіўся з узнікненнем першых дзяржаў, бо дзяржавы заканамерна сутыкаліся з праблемай абмежаванасці іх юрысдыкцыі тэрыторыяй. Найбольш старажытным большасць навукоўцаў прызнаюць інстытут выдачы [3, с. 210].

Прававыя асновы выдачы пачалі фармавацца яшчэ ў Старажытным свеце, калі выдачы на аснове дамоўленасцей падвяргаліся асобы, што пакінулі зямлю егіпецкага фараона Рамсеса II [5, с. 325] і рабы-ўцекачы з грэчаскіх гарадоў-дзяржаў [3, с. 210].

З развіццём дзяржаўнасці і ўдасканаленнем міждзяржаўных адносін зарадзіліся і трансфармаваліся асобныя віды міжнароднай прававой дапамогі па крымінальных справах і на беларускіх землях.

У дагаворных граматах княстваў, якія існавалі на тэрыторыі Беларусі, з сумежнымі дзяржавамі выяўляюцца зародкі асноўных відаў і прынцыпаў міжнароднай прававой дапамогі па крымінальных справах. Пытанні аказання прававой дапамогі вырашаліся па волі манарха. У нацыянальным праве было ўрэгулявана толькі пытанне ўнутрыдзяржаўнай выдачы залежных людзей-ўцекачоў. Упершыню аб выдачы халопаў-ўцекачоў гаварылася ў Мірнай дамове 1323 г. вялікага князя Гедыміна з Ордэнам, дацкім намеснікам Рэвельскай зямлі, япіскапамі і Рыгай: *“Калі бяжыць халоп з адной краіны ў іншую, то варта выдаць яго, калі трэба будзе”* [2, с. 46]. Ва ўнутраным заканадаўстве Вялікага Княства Літоўскага згадвалася аб выдачы збеглай чэлядзі (напрыклад, артыкул 38 раздзела III Статута 1588 г.). Хоць халопы і чэлядзь у большай сваёй частцы ў дадзены перыяд лічыліся аб’ектам, а не суб’ектам права, але іх уцёкі падобны з проціпраўнай дзеяй. Выдача ж абвінавачаных і асуджаных адбывалася толькі па двухбаковай дамоўленасці суверэнаў. Пры гэтым яшчэ Статут 1566 г. (р. IV, арт.) дапускаў выкарыстанне дапамогі замежнага адваката (*прокуратора*): *“а вѣдже кому идетъ о горло о честь, въ таковой речи можетъ собѣ прокуратора чужоземца и неосѣлого мѣти и отъ себе установити”*.

У Гандлёвым дагаворы Полацка з Рыгай 1405 г. пісалася, што *“аже полочанин извинится оу Ризе, ино его послати оу Польшескѣ и тамо его свои и казнятъ по свое и правде”* [2, с. 52]. Дадзеную норму можна аднесці да зараджэння перадачы крымінальнага пераследу як віду міжнароднай прававой дапамогі па крымінальных справах.

У XVIII ст. беларускія землі ўваходзяць у склад Расійскай імперыі і ў гэты перыяд Расія пачынае актыўна заключаць двухбаковыя міжнародныя дагаворы аб выдачы. Першапачаткова яны ахоплівалі выдачу палітычных злачынцаў і ваенных дэзертыраў, а таксама рэгулявалі некаторыя іншыя пытанні міжнароднай прававой дапамогі па крымінальных справах (напрыклад, перадачу рэчаў). Але ўжо з сярэдзіны XIX ст. фарміруецца прынцып нявыдачы палітычных злачынцаў і ў дагаворах гаварыцца аб выдачы асоб за здзяйсненне агульнакрымінальных злачынстваў. З’яўляюцца нормы аб выдачы ва ўнутраным заканадаўстве Расіі (арт. 13 Крымінальнага збору 1903 г., Закон Расійскай імперыі “Аб выдачы злачынцаў па патрабаванням замежных дзяржаў” 1911 г.).

Пасля ўваходжання Беларусі ў склад Саюза ССР міжнароднае супрацоўніцтва згортваецца. Хаця ў Заходняй Беларусі дзейнічаў польскі КПК 1928 г., у якім меўся раздзел VI “Выдача злачынцаў” [6, с. 435]. З 1922 г.

заканадаўства Беларусі вызначалася саюзным заканадаўствам, але і на саюзным узроўні заканадаўства ў сферы, якая даследуецца, не развівалася, не заключаліся міжнародныя дагаворы аб аказанні прававой дапамогі па крымінальных справах.

У 1945 г. Беларуска-Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка становіцца адной з краін-заснавальніц ААН і ўдзельнікам шэрагу міжнародных дагавораў, якія ўключаюць палажэнні аб міжнароднай прававой дапамозе па крымінальных справах (напрыклад, Канвенцыя ААН аб барацьбе супраць незаконнага абароту наркатычных сродкаў і псіхатропных рэчываў 1988 г.). З сярэдзіны 1950-х гадоў СССР пачынае заключаць дагаворы аб прававой дапамозе і прававых адносінах. Як адзначаюць даследчыкі, пытанні выдачы сталі разглядацца ў савецкім заканадаўстве толькі з 1957 г. пасля заключэння шэрагу міжнародных дагавораў [1, с. 143]. Менавіта ў міжнародных дагаворах XX ст. пачала набываць сучасныя рысы перадача крымінальнага пераследу [4, с. 36], а напрыканцы стагоддзя з'явіліся і нормы аб перадачы асуджанага для адбывання пакарання ў дзяржаве яго грамадзянства.

Беларусь, аднавіўшы незалежнасць, самастойна выступае пры аказанні міжнароднай прававой дапамогі. Зыходзячы з таго, што міжнародная прававая дапамога мае на ўвазе ўдзел дзяржаўных органаў дзвюх і больш дзяржаў, першачарговае значэнне мае міжнародны ўзровень яе прававога рэгулявання. Нягледзячы на магчымасць аказання міжнароднай прававой дапамогі па крымінальных справах на аснове прынцыпу ўзаемнасці, міжнародна-прававое рэгуляванне з'яўляецца асновай эфектыўнага двухбаковага ўзаемадзеяння органаў Рэспублікі Беларусь, якія вядуць крымінальны працэс, з установамі юстыцыі замежных дзяржаў.

З 2004 г. дзейнічае Закон Рэспублікі Беларусь “Аб міжнароднай прававой дапамозе па крымінальных справах”, у якім дадзена азначэнне паняццяў “міжнародная прававая дапамога па крымінальных справах” і “прынцып узаемнасці”, згадваюцца пытанні мовы зносін і выдаткаў, звязаных з аказаннем дапамогі. Закон прызнаў органамі, кампетэнтнымі прымаць у Рэспубліцы Беларусь рашэнні па пытаннях аказання міжнароднай прававой дапамогі па крымінальных справах на аснове прынцыпу ўзаемнасці, Генеральную пракуратуру Рэспублікі Беларусь і Вярхоўны Суд Рэспублікі Беларусь, а таксама выразна ўстанавіў, што “*міжнародная прававая дапамога па крымінальных справах аказваецца ў парадку, устаноўленым КПК Рэспублікі Беларусь і самім законам*” (арт. 3). У КПК Беларусі ў 2008 г. з'явіўся новы раздзел XV “Міжнародная прававая дапамога па крымінальных справах на аснове прынцыпу ўзаемнасці”. Упершыню ў органаў Рэспублікі Беларусь, якія вядуць крымінальны працэс, з'явіўся нацыянальны інструмент, на які яны могуць спасылацца ў сваіх рашэннях.

Такім чынам, можна адзначыць, што міжнародная прававая дапамога па крымінальных справах як прававы інстытут фарміравалася на працягу стагоддзяў. Яе асноўнае развіццё на беларускіх землях пачалося ў XIX ст., калі заключалася мноства адпаведных міжнародных дагавораў. У сучасны

момант гэты інстытут трансфармуецца і імплементуецца ў нацыянальнае заканадаўства, што спрыяе яго ўжыванню і ў адсутнасць міжнароднага дагавора на аснове прынцыпу ўзаемнасці.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Волженкина, В. М. Выдача в российском уголовном процессе / В.М. Волженкина. – М.: ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2002. – 332 с.
2. Дагаворы і граматы як крыніцы беларускага феадальнага права: Дапаможнік / Я. Юхо, А. Абрамовіч, Т. Доўнар, У. Сатолін. – Мінск: БДУ, 2000. – 127 с.
3. Лукашук, И. И. Международное уголовное право: учеб. / И.И. Лукашук, А.В. Наумов. – М: Спарк, 1999. – 286 с.
4. Самарин, В.И. Международная правовая помощь по уголовным делам: уголовно-процессуальный аспект // А.А. Данилевич, В.И. Самарин. – Минск: БГУ, 2009. – 127 с.
5. Тураев, Б. А. История Древнего Востока / Б.А. Тураев. – Минск: Харвест, 2002. – 752 с.
6. Kodeks postępowania karnego. T. II: Komentarz do art. 425-673 KPK / J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta. – Kraków: Zakamycze, 2003. – 814 s.